

Hódi Sándor

HALÁL ÉS SZERELEM

ESETTANULMÁNY

A szerelem csak azoknak tragédia, akik elbuktak benne. Akik túléltek, azoknak valóság és beteljesülés. (Jack London)

Ha valaki meghal szerelme miatt, sírjára a részvét mosolyát ültetik.

(Bollinger)

Memento mori

Ez év augusztusában napilapunk egyik vasárnapi számában a gyász hírek között megjelent egy megemlékezés:

„Ma van 9 éve annak a megrendítő napnak, amikor egyetlen fiunk tragikus körülmények között, legszebb éveiben, 26 évesen, örökre itt hagyott bennünket. Halála mérhetetlen fájdalmat okozott, amelyet a szomorúságban eltelt kilenc esztendő sem enyhített számunkra.

Köszönet mindazoknak, akik nem feledték el, és sírjára virágot helyeztek.

A gyászoló [...] család.”

A gyászkeretben látható volt az elhunyt fényképe is, nyilvánvalóan azért, hogy az újság gyászrovatát forgató ismerősök könnyebben felidézhesék magukban az elhunytat. Fiatal, boldog, vidám arc a képen, erőtől, élettől sugárzó, árnyéka sincs rajta betegségnak, halálnak, a számadásra készülő emberek riadt szomorúságának.

Vajon hogy történhetett? Mit rejtenek előlünk a „tragikus körülmények”? Miféle formában ragadta magával a halál az életerős fiatalembert? Baleset áldozata lett? Öngyilkosságot követett el? Tűnődhetek magukban, akik nem ismerték őt és szomorú történetét.

A gyász hír a történelekről nem sokat árul el. A megemlékezés a szülők ragaszkodását kívánja demonstrálni, akik valami végett 9 év után is szükségét érzik, hogy közöljék a világgal: az elhunytat, amíg élt, szerették és megbecsülték, emlékét lám sok-sok évvel halála után is kegyelettel őrzik.

De a megemlékezés tisztelgésre szólítja azokat is, akik a fiatal embert valami-

kor ismerték, kedvelték, akik utolsó útjára elkísérték vagy akikre az elhunyt emléke valami módon szomorú terheket ró még.

Memento mori! Gondolj a halálra! Mások halálára. Az elmúlásra. Hogy az idővel, amivel rendelkezél, okosabban gazdálkodjál.

Nos, emlékezzünk hát...

Kilenc évvel ezelőtt, az emlékezetes napon, mély részvétellel helyezték örök nyugalomra. Sz. Tamás 26 éves fiatalembert, aki „szerelmi bánatában” öngyilkosságot követett el. A fiatalember halála, a rejtélyes szerelem, s más tisztázatlan körülmény miatt nagy megdöbbenést váltott ki városszerte és évek múltán is izgalomban tartotta az embereket. Különböző találgatások keltek szárnyra, amelyek a pusztító szenvedély fellobbanását és elhamvadását, a tragikusan megszakadó fiatal élet néhány sűrített pillanatát okulásunkra legendákba ágyazták, példázva a szülői gonoszságot, a női hűtlenséget, a szerelmi boldogtalanságot... De hogy mi történt valójában, miért végződött a szép karrier előtt álló, házasodásra készülő, nagy terveket szövögető, tehetséges és ambíciózus mérnök élete 26 éves korában a horogfán, hogy milyen szenvedély ragadta magával, milyen szerepet játszott korai halálában a szerelmi csalódás, senki sem tudja igazán.

Induljunk a titok nyomába. Keressük elő azt a dossziét, amelybe az öngyilkosságot követő katamnesztikus vizsgálat eredményei kerültek annak idején.

Kilenc év nagy idő. Öt évig őrzik a hallgatag, zárt szekrények az orvosi-pszichológiai feljegyzéseket, aztán a dossziék lekerülnek a nyirkos pincék mélyére, s a bennük őrzött titkokra örökre fátylat borít az enyészet. Ma már aligha követünk el kegyeletsértést, ha lefűjjük a port e régi dissziéről. Kár lenne, ha csak a legendák őriznék ennek a boldogtalan szerelemnek az emlékét. Hiszen a legendákban csak hősök és bűnösök szerepelnek, a jó és a rossz csap össze egymással, a szeretet és a gonoszság vívja történelmi párharcát. Holott, s ezt nemcsak a pszichológia állítja, de maga az élet is példák sorával tanúsítja, az ember jobbára önnön lelkében hordozza sorsát, benne a magyarázat: a siker és a kudarc, a felemelkedés és a bukás, a remény és a csalódás mind bele van szőve életébe, vágyaiba, felfogásába, lelki alkatába.

Az alábbiakban nem a szerencsétlen sorsú fiatalember életét szándékozunk megírni, nem is tragikus öngyilkossága áll vizsgáladásunk középpontjában, hanem a halállal végződő szerelmi történetet kívántuk bemutatni kínáló tanulságaival. A név természetesen kitalált, a történet stilizált, de az eset megtörtént – valós, hiteles.

A „love story”

Eljött az ősz, Sz. Tamásnak már csak néhány vizsgája maradt hátra az egyetemről. Lélekben már búcsúzott az egyetemi várostól, ahol sohasem érezte igazán jól magát. Hűvösnek, tartózkodónak találta az embereket, idegen maradt közöttük négy év után is. Gyakran gondolt haza, a Tisza partján fekvő kisvárosra, ott töltött szép diákéveire, meg mind többet arra, hogy otthon „jó állás” várja vezető beosztásban levő apja mellett, aki türelmetlenül sürgeti diplomálását.

Egy hideg, nyirkos, őszi estén – ilyen időben szakad rá a boldogtalanság az emberekre – Sz. Tamás nyugtalanul járkált szűk albérleti szobájában. Lehangelő, szomorú gondolatok kerítették hatalmába lelkét: olyasmire gondolt, hogy hiábavaló minden a világon, mert az élet halálba torkollik, mi értelme az egésznek... Nem lelte helyét, félt szembekerülni ismét a hiábavalóság mindent elárasztó érzésével, amitől csendes albérleti szobájában annyit szenvedett. És ez a félelem, ahogyan máskor is, hosszú gyaloglásba, nyugtalan csavargásba kergette. A Duna-partra érve arcába vágott a hideg szél. A nagy szürke víztömeg még jobban elcsüggesztette. Éppen vissza akart fordulni, amikor nagy lármával feltűnt néhány diák. Ismerősei voltak, akik valamilyen egyetemi rendezvényre igyekeztek, s Tamást kérlelhetetlenül magukkal cipelték. Tamás nem szerette az összejöveleteket, ünnepeket, feszélyezve érezte magát sok ember között, de most, bár egy kicsit kérette magát, ellenkezett, a lelke mélyén örült, mert titkon azt remélte, hogy a zaj, a füst, a zene talán elűzi majd sötét, értelmetlen gondolatait.

És akkor, azon az estén, Sz. Tamás szeme megakadt egy magas, vékony, szép barna lányon, aki egy társaságban állt és beszélgetett. A lány szerénység és egyszerűnek látszott, csinos ruhát viselt, arca bájos volt. Sz. Tamásnak úgy tűnt, mintha a lány átsuhanó tekintete egy pillanatra megállapodott volna rajta, s szép vágású *szemeiből* valamilyen meleg fény ragyogott volna rá. Az est folyamán többször is megpróbálta még elkapni a lány tekintetét, de az a világegyetem sem nézett volna többé rá.

Aznap éjjel Tamás álmatlanul forgolódott az ágyán. Már nem volt szomorú és boldogtalan: a hajlékony, vékony testű lányra gondolt, s minduntalan azt a pillanatot szerette volna felidézni, amikor a lány tekintete megállapodott rajta. Milyen fájdalmasan, nyugtalanítóan szép volt ez az arc, milyen símogató, meleg, bátorító volt szemének ragyogása, s milyen közömbössé, hűvössé, fagyossá vált később az egész est során. Tamás sokszor nagyot és mélyeket sóhajtott, sok mindent át kellett gondolnia ezen az éjszakán. A hajnal ébren találta.

Tulajdonképpen ismerte a lányt, hiszen egy városból valók voltak. Akár oda is mehetett volna hozzá, az azonban suta, ostoba dolog lett volna eddigi kimért, távolságtartó ismeretségük után. Tamás tudta a lányról, hogy harmadéves bölcsész, s noha ő a műszaki egyetemre járt, néha összefutottak. Ilyenkor mindig üdvözölték egymást, de csak ritkán elegyedtek szóba. A lány hűvös, tiszteletet parancsoló viselkedése, tartása valahogyan feszélyezte Tamást, jóllehet ő maga is merev és távolságtartó volt kontaktusaikban.

Most azonban felkavarta, nyugtalanná tette ez a találkozás. Valahogyan más-milyennek látta a lányt: szépség és vonzónak találta. Szeretett volna közelebb kerülni hozzá, s úgy érezte, hogy lelke mélyén talán mindig is erre vágyott. Azon ette magát, hogy – bár távol álltak egymástól és tekintetük csak egy pillanatra találkozott – mért nem viszonzta egy mosollyal, egy fejbólintással legalább a lány érdeklődő pillantását. Hátha az ezt várta, s most megbántódott...

Napokig rágódott ezen magában miközben a bölcsészkar sötét folyosóit járta és az órábeosztásokat tanulmányozta. Aztán egy napon – mintegy véletlenül – összefutottak az egyetem bejáratánál.

A lány várakozóteljesen nézett rá, a kis csapat megtorpant.

– Szeretnék mondani valamit, azaz kérdezni inkább – mondta a fiú zavartan. A lány egy tétova mozdulatot tett a csoport irányába, s kilépett az áradatból, azok viszont cinkos mosollyal az ajkukon, elviharzottak.

– Engem vártál? – kérdezte a lány, amikor magukra maradtak a járda szélén.

– Téged... Van egy színházjegyem számodra. Pontosabban egy hangversenyre.

A lány csodálkozva meresztette rá a szemét: – Számomra?

– Igen – válaszolta Tamás halkán – Szeretném, ha eljönnél.

– Dehát... hogy-hogy?

– Majd megmagyarázom... Most ráérsz?

– Igen, tulajdonképpen...

Őszi napfényben fürdött a város, sosem volt talán még ilyen káprázatosan szép. A levegő langyossá vált, azt sem tudták merre járnak, csak rótták az utcákat, szárnyakat kaptak, rég nem érezték már a lábukat.

Amilyen nehezen találtak szavakat az első lépéseknél, olyan gyorsan váltak bizalmassá. Kölcsönösen szokatlanul erős hatással voltak egymásra. Mindketten érezték, hogy valami csodálatos dolog történik velük: akik eddig tele voltak tartózkodással, s védőpáncéljaik mögül figyelték egymást, most valamilyen különös, megmagyarázhatatlan oknál fogva megnyílnak egymás irányába, s nemcsak megnyílnak, de egyszerre szeretnének mindent elmondani, mindent felkínálni magukból a másiknak.

Tamás szíve erősen dobogott valahányszor később visszagondolt erre a napra. Boldog volt, ha arra gondolt, hogy ujjait összekulcsolva járták az utcákat. A lány teljesen betöltötte a lelkét: érthetetlen és megmagyarázhatatlan volt ez számára. Másnak is udvarolt már, de ez most más volt. Titokzatos szorongással töltötte el ez a fellobbanó szerelem, ami egy mély, félelmetes éjszakából szök-kent szárba.

Eljött a randevű napja. Elbűvölő volt az előadás, jó karmesterek vezényeltek, híres énekesek énekeltek... csak ennyi maradt meg később Tamás emlékezetében. Egész idő alatt a mellette ülő lányban gyönyörködött: barna hajában, amint finoman, szelíden körülveszi homlokát, bársonyos bőrében, enyhén kipirult, titokzatos, merengő arcában. És valahányszor a lány ráemelte tekintetét, szépsége még jobban megigézte: szép vágású *szemei* végtelen szelídségről árulkodtak, mosolya, ajkai, elővillanó fogai szemérmet és bájt sugároztak. Tamás káprázatosan szépnek találta a lányt. Lelke remegett a gyönyörűségtől, hogy itt tudhatja maga mellett, ugyanakkor megrémült attól az érzéstől, amit ez a tiszta, ártatlan, áttetsző nőiesség kiváltott benne. Kimondhatatlanul boldognak érezte magát, céltalan vágyakozásból és nyugtalan szorongásból álló élete most értelmet nyert, széppé és otthonossá vált a világ. Egy pillanatra rá azonban már feloldhatatlan kétségbeesés fogta el: mi lesz, ha ezt a kapcsolatot nem tudja megtartani, ha a lány elhagyja, ha ez az ígézet szertefoszlik. Erre a gondolatra legyűrhetetlenül átjárta lelkét máris a pusztulássá fajuló veszteségérzés, a világ teljes értelemvesztésének a rettenetes réme. És bár a lány újabb mosolya megnyugtatta és boldoggá tette ismét, a félelem, mint valamilyen rontás, nyomasztó felhőként ettől fogva mindig ott lebegett e szerelem fölött.

A gyengéd, szomorú áriák a szerelemre jellemző vágyódást felébresztették és elmélyítették a lány lelkében is. Edit valójában szelíd és józan teremtes volt. Szívesen fogadta Tamás közeledését, kicsit megszedítette ez a személyének szóló nagyfokú érdeklődés, látta maga előtt otthon barátnői írgykedő tekintetét, de lelke mélyén a jövőt illetően ennél tovább nem merészkedett. Ismerte a fiú családját, az igényes szülőket, a magas mércéket, amit fiukkal – az eljövendő „zsenivel” – szemben támasztottak. Ismerte Tamást is, aki megszállottan tanult, s a legkiválóbbaknak kijáró tiszteletet és figyelmet követelte meg magának. Barátnőitől olyasmit is hallott évekkal ezelőtt, hogy Tamás a nőkről lekezelően nyilatkozott, s hogy a fiúkat is zavarta fölényeskedése, tudálékos-sága... De ez a fiú itt most mellette más volt: kedves, szelíd, rajongó...

Aggályai azonban mégsem voltak teljesen alaptalanok. A kapcsolat csak rövid ideig volt felhőtlenül boldog. Az elmélyülő szerelem, ahelyett hogy szebbé, otthonosabbá tette volna a világot számukra, feszültséget, nyugtalanságot hoz-

Tamás a „szerelem jogán” kötekedővé vált, zsarnokoskodni kezdett a lány fölött. Előbb csak Edit ismerőseit, csoporttársait nem szívelte, aztán senkit sem, akihez a lány bármilyen formában is kötődött valamelyest. Amikor ezeket a kapcsolatokat – Edit nagy fájdalmára – leépítette, visszaszorította, megkívánta, hogy a lány más téren is, mindenben az ő elvárása és akarata szerint cselekedjék. Az engedelmesség volt számára a lány szerelmének a „bizonyítéka”. Sokszor, ha Edit lelkesen közös programot kezdeményezett, bár neki is kedve lett volna hozzá, valamilyen átlátszó ürüggyel keresztül húzta az egészet, máskor meg kedve ellenére rábeszélte a lányt valamire. Még az öltözködésben sem engedte, hogy a lány a saját ízlését kövesse, hogy saját belátása szerint öltözzön. A helyzet végül odáig fajult, hogy csupa nemszeretem dolgokra kényszerítette a lányt csakhogy szerelméről „megbizonyosodjon”.

Edit önérzetét sértette Tamás viselkedése, zsarnokoskodása gyakran sírásra gerjesztette. Tiszta, szép érzései megbénultak a fiú örökös elégedetlenségétől, s miután meggyőződött arról, hogy nem képes sem kéréssel, sem szembe-szegüléssel más belátásra bírni, elégedetlensége miatt lassan távolodni kezdett tőle.

Sértettségükben néha hallgatagon és hidegen töltötték egymás mellett az este-t, máskor azzal büntették egymást, hogy napokig kerülték a találkozást. Cívakodtak, összevesztek, kibékültek...

Tamás maga is sejtette, hogy valamiként ő a forrása szerelmi balsorsuknak. Tulajdonképpen nemcsak a lány félt tőle, ő maga is félt önmagától. Úgy érezte, hogy a napok előrehaladtával ő maga fog egyre jobban elrontani mindent, s végül talán a szakítást is kiprovokálni, hogy ezzel jóvátehetetlenül elrontsa egész életét. De képtelen volt kavargó érzésein úrrá lenni, nem tudott magán eligazodni, nem tudta kétségeit, féltékenységét, elégedetlenkedését legyőzni. Nem értette miért kell boldogtalanul ragaszkodnia ahhoz, amivel ezt a szerel-met végül is tönkre teszi.

Edithez fűződő viszonya akkor kezdett igazán drámai fordulatot venni, amikor az egyetem befejeztével hazakerült és munkába állt. Ritkábban találkozhattak, általában csak hét végén látták egymást, ami kevés örömet tartogatott számukra. Tamás féltékeny volt, tudni akart a lány minden lépéséről és gondo-

latáról. Legszívesebben egész héten ott lopakodott volna a lány körül, hogy meglesse: merre jár, kivel találkozik, mit csinál...

Edit vigasztalhatatlanul szomorúvá vált, mind kevésbé várta a találkozást. Tamás látta és érezte ezt. Tehetetlen düh fojtogatta az elkerülhetetlennek látszó kudarc miatt. Önmegvetést érzett összeférhetetlen magatartása, kapcsolatra való alkalmatlansága miatt. Szüntelenül azon járt az esze, hogyan szerezhetné vissza becsületét a lány előtt, hogyan bizonyíthatná be, hogy „zsarnoksága” ellenére szerelméért a legnagyobb lemondásra és áldozatra is képes. Hogyan kerülhetné el a bukást, a megszégyenülést?

Egy kiadós veszekedést követő hétvégén a lány nem jött haza. Nem jelentkezett. Tamás rosszat sejtett. Néhány napig örlődött magában aztán váratlanul betoppant a lányhoz. Edit kedvetlenül fogadta: – Nem kellett volna eljőnnöd, nincs már semmi közünk egymáshoz – mondta halkan. Nem volt kedve az újrakezdéshez, az újabb civakodásokhoz, nem volt kedve az együttléthez sem, semmihez sem.

Hosszú csend állt be. Tamás szorítást érzett a szíve táján. „A szerelem csak egy villanás, felvillan és ellobban, akár az élet – gondolta magában.. A halálra gondolt, a nagy ellenségre, amely rettegésben tartotta sok-sok éven át, a magány sűrű éjszakáira, az ismeretlen árnyakra. És lám, most nem ellenségként, inkább jó barátként érzi szorítását, amint gyengéd erőszakkal vinné magával a semmibe, a nemlét birodalmába, ami valami ismeretlent kínál.

Föhlalt, várta, hogy a lány majd ellágyul, marasztalja, kibékülnek megint. De ő ezúttal olyan volt, mint egy száraz fa, minden elhalt benne: teljesen érzéketlen lett, nem érzett sem megrendülést, sem szomorúságot, nem érzett semmit...

Tamás szomorúan nézett rá. A kedves arcról eltűnt a mosoly: az ajkak szorosan összezárva elvékonyodtak, vértelenné váltak, a szemöldök íve feljebb csúszott, az egész arc kérlelhetetlennek, megközelíthetetlennek látszott. Mielőtt még kilépett volna az ajtón a hideg, metsző tekintet megenyhült valamelyest, mintha megjelent volna egy halvány mosoly még a száj szögletében. A részvét és szánalom mosolya volt ez, ami Tamást a búcsúszavaknál is jobban szíven ütötte.

Amikor hazaért, ruhástul végig vetette magát az ágyon. Sokáig feküdt így. Néha megtapogatta csuklóján a verőeret: mindannyiszor úgy érezte, hogy gyorsul a szívverése és lázas. Álmos is volt, a feje zúgott, izmai fájtak, hatalmas fáradtság szakadt rá. „Egyszerű meghülés lesz” – gondolta magában. Előhalászott az ágyfejnél álló szekrény fiókjából egy doboz aszpirint, kiszedte a markába az egészet, aztán lenyelte mind sorjában, egyiket a másik után.

Fojtó éles szagok vágtak az orrába, éter és jódfelhő úszott a levegőben, fehérköpenyes siető emberekre lett figyelmes, ajtók csapódtak, távolabbról csörömpölés hallatszott, egy gumikerekű ágyat toltak el előtte. A zajba beszéd-foszlányok keveredtek, a szavak összefolytak, megpróbálta szétválasztani őket, de nem tudott kiszűrni belőlük semmit...

Aztán ismerős arc hajolt föléje. Az anyja állt az ágya mellett. Tamás döbbenten nézte az arcot: mintha ráncosabb, öregebb lenne, mint amilyenre emlékezett. „Milyen alattomos az élet – gondolta magában – ilyen ráncos, görnyedt,

őszhajú, kisírt szemű öregasszonnyá válik a legszebb nő is a világon.” Ijedten kapta föl a fejét és nézett körül a kórházteremben.

– Csak én jöttem fiam – mondta fojtott sírós hangon az anyja.

Amikor a kórházból hazakerült, apja csak ennyit lökött oda neki foghegyről: – Miért nem akasztottad föl magad, ha meguntad az életed? Mit szerencsétlenkedsz itt, te nyomorult.

Az apa és fiú között mindig is feszült volt a viszony, de az utóbb hónapokban annyira kiéleződött, hogy csaknem elviselhetetlenné váltak egymás számára. Tamás apját, aki kemény, energikus ember volt, hallatlanul idegesítette a fiú szétszórtsága. Férfiatlannak tartotta, hogy folyton sóhajtozik egy lány miatt, a munkájával nem törődik, zenét hallgat, szeremles könyveket olvas, álmatagon hever naphosszat az ágyon... Tamás nem válaszolt semmit az apjának, aki később megbánta ugyan kemény szavait, de örömmel tapasztalta, hogy fia viselkedése a rákövetkező napokban megváltozott. Mintha kicserélték volna, érdeklődéssel fordult munkatársai felé, szóba állt mindenkiel, terveiről beszélt...! Rendet rakott a szobájában, majdhogynem feltűnő rendet. Elrámolt, elcsomagolt, bördöndökbe rakott csaknem mindent – ruháit, könyveit, lemezeit – mint aki hosszú útra készül.

Eljött a hétvége. Vasárnap estig elkészült mindennel. Sötét ünnepi öltönyt egy fehér inggel és nyakkendővel elől hagyta a szekrényben. A karcsú kis könyvet, amit állandóan magánál hordott, az éjjeliszekrény tetejére helyezte egy lezárt borítékkal együtt.

Aznap éjjel fölakasztotta magát.

A történetek után

Tamás apja így számolt be később a történetekről.

– Aznap a gyerek nyugodtnak látszott, jobb kedvűnek, mint azelőtt. Máskor hallgatagon ette végig a vacsorát, most beszélgetett, még nevetgélt is valamin. Vacsora után azt mondta, hogy sétál még egyet mielőtt lefekszik. Talán tizenegy lehetett, amikor hazajött. Félálomból hallottam a járkálást, az ajtócsukódást, aztán elnyomott az álom. Furcsa zajra ébredtem, azaz inkább fölriadtam: mintha valamilyen súlyos tárgy zuhanását hallottam volna. Fölkapcsoltam a villanyt, de nem tapasztaltam a szobában semmi szokatlant. Benyitottam az ő szobájába is, és láttam, hogy nincs az ágyban. Rossz sejtéseim támadtak, fölnéztem a padlásra. A kamra mellett van a följáró. A följáróban égett a villany, ami a sötét padlásteret is valamennyire megvilágította. Alig karnyújtásnyira a följáró nyílásától, ott lógott a horogfán. A rossz sámlit, amit a kamrából vitt föl magával, ott hevert fölburulva a padlás ajtajánál. A lábánál átölelve fölemeltem és a feleségemnek kiáltottam. Sajnos, aldatót szed, túl mélyen aludt ezen az éjszakán is. Ugy kellett fölráznom, jöjjön segíteni, amíg valahogy a kötélről levágom. Lehoztuk a szobájába, ráfektettük az ágyra és orvosnak telefonáltunk. De már nem volt élet benne. Viszont még meleg volt, s amikor az orvos elment, felöltöztettük az általa előkészített sötét ünneplő ruhájába.

Az apa arca sápadt volt míg ezt előadta, vonásai megkeményedtek, a bőr

szinte ráfeszült az arcára, higgadtan, átgondoltan beszélt, egyszer sem csuklott el a hangja. Alig pár órája játszódtott le az, amiről számot adott, a halottkémmelel jártam ott mindjárt a kora reggeli órákban. Arra a kérdésre, hogy mit gondol, miért tette ezt a fiuk, tanácstalanul föl vonta a vállát:

– Magam sem tudom, talán kiforgatta a szerelem magából.

Tamás anyja összetörtén sírdogált, visszhangként ismételtette, ami a férje szájából elhangzott: – Kiforgatta a szerelem magából. Összetörte a lelkét az a lány.

– Dehát mért gondolják, hogy a szerelem miatt? – kérdeztem.

– Mert nemrég szakítottak. És Tamás a búcsúlevelében is megírta – mondta fájdalmas, panaszos hangon az asszony.

A levél így szólt:

Drága Szerelmem! (ne haragudj, hogy még így szólítalak) Amitől féltém, most bekövetkezett. Amióta megszerettelek, csak a Te szívedben éltem, s most, hogy elhagytál, kihűlt, meghalt bennem minden. Dermedt világ vesz körül, jégbefagyott a lelkem. Látom szád szögletében a fájó szelíd mosolyt, amivel elbúcsúztál és zsibbadt szívem megdidergett.

Isten veled! Ne tégy magadnak szemrehányást semmiért sem. Én vagyok alkalmatlan erre az életre. Olyasmire vágytam, ami nincsen. Csak ábránd volt ez a szerelem, lázas akarás, biztató ígélet, öröm és sok-sok álom. A fellegekben éltem, s most, hogy elhagytál, nem tudok hová lenni. Hiába égtem a nagy szerelemtől, a vak és ostoba vágytól, csak bántani tudtalak, s most hamvába hull minden. Ami eddig segített élni, most megsemmisít – elszállt magányom drága társa, a szerelem.

Az út végére értem. Nincs tovább. Nincs hová. Nincs miért. Halott vagyok máris, csupán neked vetek papírra néhány sort még. Benned volt minden vágyam és reményem, de be kell látnom: más férfi mellett van a helyed. Ha élnek, csak utadban lennék továbbra is, s mivel neked jó szolgálatot tesz halálom – én se bánom. Elmegyek, drágám. Jobb ebben az órában meghalni, mint hordozni örökké vereségemet, titkolni kínjaimat, kerülgetni Téged, az utcákat, a parkokat, amerre jártunk veled. Hosszú álmra szeretném hajtani fejem. És mivel nem hiszek a föltámadásban, így – fájdalom – nem találkozunk soha többé.

Fáradt lelkemre, elnehezülő testemre vár a sírverem. Esztendőök múlva, ha testemet a nedves földben régen elbomlasztotta már a halál, gyere ki egyszer a temetőbe és a sírkő elé állva jusson majd eszedbe az a szerelem, ami valamikor régen elvirágzott melletted.

Mély csend nehezül rám. Ami szép volt, magammal viszem, a fájó emlékek rád maradnak örökségül. Bocsáss meg mindenért.

Ég veled!

Tamás.

Amint a keltezésből kitűnt, Tamás a levelet valójában korábban írta, még a gyógyszeres öngyilkossági kísérletét megelőzően. Akkor nem került elő, nem jutott sem a szülők, sem a lány kezébe. Most egy könyvben akadtak rá, amit Tamás édesanyja néhány nap múlva tanácstalanul behozott a rendelőbe.

– Lehet, hogy ez a könyv zavarta meg az esztét – mondta az asszony. – Én

csak belelapoztam, de nagyon furcsának találok. Szeretném a maga véleményét hallani róla.

A karcsú kis kötet, amit az asszony a hóna alatt szorongatott, Illés Endre néhány novelláját tartalmazta. A könyv lapjain meglátszott, hogy tulajdonképpen a címadó első terjedelmesebb írás volt gyakran forgatva.

– Ezt hordta magával. Bizonyára nem lett volna szabad ilyen könyveket olvasnia – mondogatta az asszony.

Történet a szerelemről és a halálról

A történet egy gyönyörű szép királylánynak, Szávitrinak és egy száműzött vak király fiának, Szatjavánnak a szerelmét mondja el a Mahá-bhárátában található monda alapján.

Szávitri sokkal szebb volt minden földi lánynál, de sokkal nehezebb élet is várt rá másokénál. Egyetlen lánya volt apjának, az öreg királynak, s eljött az ideje, hogy férjet találjon magának. A fiatal férfiak messze földről eljöttek megcsodálni, de ezt a tündöklő égi szépséget senki sem merte arra kérni, hogy legyen a felesége. Szávitri csak rájuk nézett és az egyiknek a fiatalságában meglátta a csúf öregséget, a másik virágos szavaiiban a hazugságot, a harmadikat ridegnek és önzőnek találta, a negyedikről, aki gazdag volt és vonzónak látszott, kitűnt hogy ostoba. És a férfiak, akikbe Brahmá könnyű lelkét rejtett megszeppenülten távoztak a király udvarából.

Szávitri apja, Aszvapati király ekkor így szólt a lányához:

– Menj, lányom és keress magadnak férjet valahol a világban, hogy az istenek ne találjanak bennem hibát. Elővezették kocsiját, befogták a fehér lovakat és Szávitri elindult világgá, hogy férjet keressen magának.

És Szávitri hegyen-völgyön át, dühöngő szélben és tűzforró porban hajtott napokon át. Száraz túskebokrok, gonosz suhogó túskegallyak csaptak rá, aztán zöldülő tisztásokon, erdőkön, pusztaságon vándorolt át... és nagyon magányosnak érezte magát. Éjszakánként a vadonban élő remetéknel kért szállást, akik szívesen fogadták és bölcs intelmekkel oktatták. Hogy hány napig volt úton, maga Szávitri sem tudta, de amikor egy délelőtt egy pusztaságon vágott át, megérezte, hogy ez lesz az utolsó útja. Egy ritkás erdőbe érve egy óriási fa árnyékában magas, sápadt, szomorú, szép férfival találkozott. Néhány szót váltottak a szomorú férfival, és Szávitri arca átrózsásodott, mint a tűz elé tartott áttetsző kristály.

Útlak a fűben, a jázminok meg a páfrányok között, elmondták egymásnak bánatukat. Szatjaván éppen marasztalni próbálta a lányt, amikor megjelent mögöttük a nagy Káma, a szerelem istene. Köröskörül nagy csend támadt, az erdő, az állatok mozdulatlaná váltak, Káma húrja megfeszült – és a lány egyszerre úgy érezte, hogy valamilyen nagy, elviselhetetlen súly hull rá a magasból. Egy ütést érzett a szíve táján, amitől úgy érezte: meg kell halni, ugyanakkor valamilyen ismeretlen boldogság árasztotta el, s kedve lett volna az örömtől felkiáltani.

Szávitri megtalálta, amit keresett, a Szerelmét, s boldogan vitte a hírt apjának, Madra királyának, akinél egy vendég időzött éppen; Nárada, a híres jós járt nála. Aszvapati király meglátva Szávitri sugárzó arcát boldogan ölelte magához a lányát. A férfi neve iránt érdeklődött, de amint Szávitri szerelmének a nevét kimondta, Nárada, a híres jós feljajdult: – Ó, te boldogtalan lány, csak őt ne választottad volna! Bárkit inkább... aztán csüggedten elhallgatott. Aszvapati király és a királylány azonban vallatóra fogták: mi kifogása lehet Szatjaván ellen.

– Szatjaván egy év múlva meg fog halni. Pontosan egy év múlva eljön érte Jáma, a halál istene, kötéllé és hálóval a kezében, hogy lelkét magával vigye a holtak birodalmába – mondta a jós szomorúan.

Az öreg király térde megremegett, átölelte a síró Szávitrit és kérlelni kezdte: másítsa meg szándékát, mondjon le Szatjavánról, ne térjen vissza hozzá. De a királylány hajlíthatatlan maradt: – Akkor egy évig leszek a felesége – mondta, visszament az erdőbe és másnap megrendezték a menyegzőt.

Szávitri boldog volt, hogy nincs már egyedül. Átölelve tartotta a férfit, akit szeret, de lelke mélyén szorongva arra a végtelen árvaságra gondolt, amikor már Szatjaván nem lesz mellette... Éjszakánként felült a fűágyán és a nehéz, sűrű sötétségben Szatjaván lélegzését hallgatta. Valahányszor eszébe jutott Nárada jóslata, foga összekocccant a rémülettől és fájdalomtól.

A hónapok szárnyra kaptak, elrepültek, a fű újra zöldellt, beköszöntött ismét a nyár. Szávitri egy reggel arra riadt, hogy Szatjaván életéből már csak három nap maradt hátra. A három napot imádkozással és böjtöléssel töltötte: hátha Siva megkegyelmez szerelmének.

És eljött az utolsó nap. Szatjaván derűs, jókedvű, gondtalan volt. Fáért indult az erdőbe... – Hadd menjek én is veled – kérte Szávitri. Soha ilyen zöld a fű, ilyen langyos és puha nem volt még az erdő. A férfi gyanútlanul ujjongott: – Nézd a récék! – kiáltotta. – Szávitri, látod a héjakat? Hallod a patak csobogását? – De Szávitri nem látta a récéket, sem a héjakat, nem hallotta a sziklákon lefutó patak csobogását. Erősen fogta a férfi karját, és aggódva figyelt: Kígyó marja meg? Egy kidöntött fa esik rá? Megszédül egy szakadék szélén?

Minden másként történt. Már a nyírfaedőben jártak... Szávitri előreszaladt és csupa fiatal nyírfát jelölt meg kivágásra, amelyek ha ledőlnek, nem árthatnak Szatjavánnak. A férfi lesújtott fejszéjével: kidőlt az első fiatal nyír, azután a másik. És aztán egyszerre csend lett, rettenetes csend. Szatjaván a fejéhez kapott, erős fájdalmat érzett, megtörölte homlokát, majd erőtllenül a sápadt, fiatal nő ölébe eresztette fejét... Szávitri nevét mondta, és nem mozdult többé.

Szávitri tudta, ez a pillanat az, amiről a jós beszélt. Mögötte egy vörösruhás, aranykoronás, magas férfi állt, Jáma, a halál istene. – Ó, hagyd meg nekem Szatjavánt, ne vidd el, ne menj el! – kiáltotta a fiatal nő kérlelően, kétségbeesetten, s olyan szépen, hogy az erdő beleremegett, a fák beleborzongtak a kiáltásba. – Nem tehetem... – mondta szomorúan az isten, és megindult Szatjaván lelkével a sötét hegynek fölfelé, aztán egy mély szakadék szurokfeke sötétségébe, majd fel a hegyre ismét, meredek sziklákon. De Szávitri mindenütt a nyomában volt, s szívszakadva kérlete Jámát, adja vissza Szatjavánt.

A szomorú Jáma isten szívét, aki a lelke mélyén nagyon magányos volt, meghatotta ez a ragaszkodás, letette terhét, s faggatni kezdte a lányt: – Dehát mért ragaszkodsz ennyire hozzá?

– Mert szerelmes vagyok belé. Nem tudok élni nélküle – felelte a lány.

– És mi az, ami ennyire átjár? Ami ilyen erősen köt hozzá? A csók? Az éjszaka édesége?

– Ezek csak morzsák – mondta a lány. – A szerelem újjászületés, saját rabságából szabadítja ki az embert. Feltépi lelkünk börtönének ajtaját és szebb világba visz bennünket, mint a legszebb álom. Ha elveszed Szatjavánt – folytatta fájdalomtól elcsukló hangon a lány – akkor megint árnyékvilág vesz körül: nem csak az örömet ragadod el tőlem, de a virágzó fák, a meleg fűszálak, a kigyúló csillagok örömet is. És mindent, ami az emberé! Elveszed a szomorúságot is, ami miatta támadt a lelkemben, és csak neki fájhat ezen a világon...

A halál istene megrendülten hallgatta a lányt: – Hogyan segíthetnék neked, Szávitri?

– Add vissza nekem őt!

– Őt nem lehet.

– Akkor vigyél magaddal! Meg akarok halni!

És akkor a szomorú, igazságot osztó, félelmetes isten lehajolt a kiáltozó, zokogó lányhoz és megoldotta Szávitri lelkén a kötelet.

– Szatjaván él és a tiéd – mondta –, indulj hozzá. Szatjaván apja is újra lát, elfoglalhatja királyi trónját. És apád királyi törzse is kivirul, száz fia fog születni. Te pedig élj boldogan és szépen, Szávitri, sok fiad fog születni és boldog leszel. Megérdemled, mert hű és bátor voltál.

Aztán a nehéz álomból ébredő férfival a késő éjszakában – a Jáma isten által meggyújtott nyírfák fényénél – visszatértek az erdei tisztáson álló dús lombú fához, választott otthonukhoz, ahol a monda szerint, boldogan éltek vagy négyszáz évig.

Ennyi a karcsú kis könyv története, amelynek minden sora tele van feszültséggel. A legenda, Illés Endre feldolgozásában annyira szép és magával ragadó, mintha a szerelem himnuszát olvasnánk. Nincs az az olvasó, akinek a lelke mélyén szunnyadó vágyat ne szikráztatná fel egy ilyen olthatatlan, mindent legyőző szerelem iránt.

Minden bizonnyal Tamás is ilyen szerelemre vágyott, s öngyilkossági kísérletétől azt remélte talán, hogy Edit hasonlóképpen fogja majd visszasíratni a halálból, ahogyan kedvesét a szép mesében Szávitri. De nem ez történt. Az orvosok egyszerűen kimosták a gyomrát, megmentették életét, a lány szíve azonban nem izzott fel a szerelemtől, nem futott hozzá, hogy sírva, kezeit tördelve, szemrehányásokat tegyen neki a történetekért, s bizonyosságát adja állhatatos szerelmének. Nem, a lány kilépett az életéből, megszenvedte már őt elégszer, ezekből az újabb fordulatokból nem kért.

A szép legenda csalódást okozott. A valóságban minden a visszájára fordult. A remény elszállt, az illúziók szertefoszlottak, Tamás gyávaságnak érezte sikertelen öngyilkossági kísérletét, apja kegyetlen szavai találtak, másodszor már biztosra kívánt menni, visszavonhatatlanul fölkinálta lelkét Jáma istennek.

A könyv ismeretében tudjuk, Tamás nemcsak a lányban, kedvesében csalódott, hanem magában a Szerelemben, az „égi tündérben”, akitől vagy amelytől sorsa megoldását remélte. Tudjuk, mi járhatott az eszében azon a végzetes napon, amikor búcsúlevelét a könyvbe helyezte. Ezzel a gesztussal kívánta jelezni, hogy nem tudta túltenni magát csalódásán. Tele van ez a gesztus kimondatlan váddal, keserű, igaztalan szemrehányással az iránt, akitől a lehetetlent várta. A halandó lányok szíve nem lobog feltétlenül Szávitri szerelméhez hasonló lánggal, de a halandó férfiak se mind oly nemes jellemek és szeretetre méltó emberek, mint a mesebeli királyfi, Szatjaván. A szerelem az, ami legkevésbé szándék és akarat kérdése, ez az amiért legkevésbé tehetünk kedvesünknek szemrehányást. Búcsúlevelében Tamás sem ró föl semmit a lánynak. Ellenkezőleg, kapcsolatuk során most először kritikus igazán önmagával szemben, de mivel lénye nem szokott hozzá a vereséghez, nem tanult meg veszíteni, kíméletlen és kegyetlen önmagához.

Tamás édesanyjának arra a kérdésére, hogy volt-e valami köze ennek a novellának a fiú öngyilkosságához, nehéz volt választ adni. Nehéz volt, mert nyilvánvaló, hogy ez az olvasmány csak fokozta benne a szerelemmel kapcsolatos – egyébként is túlméretezett – elvárásait, nyilvánvaló, hogy föl kavarta lelkét, s betetőzve csalódottságát még otthontalanabbá tette ebben a világban. Mégsem állítható azonban, hogy ez az olvasmányélmény volt az oka balsorsának, hogy ez a tündérmese húzta ki a talajt a lába alól. Tamás figyelme életének sokféle megoldatlan problémájáról már előzetesen áttevődött és beszűkült a szerelmi cívódásra és szerelmi csalódásra. De a látszat ellenére, nem ez a csalódás vitte halálba. A szerelmi csalódásban csak végső – megváltoztathatatlan és visszavonhatatlan – formát öltött sorsszervezésének sikertelensége, életvitelének alapvető megoldatlansága: társtalansága, a kapcsolatlétesítésre való alkalmatlansága, másokhoz és önmagához való konfliktusos viszonyulása; komp-

lexusai, kiszolgáltatottsága, gyámoltalansága... Tamás élete tele volt buktatókkal, személyisége komplexusokkal, a szülei által előadott történet pedig elhallgatásokkal, kihagyásokkal.

A becsvágyó szülők nagy reményeket fűztek fiukhoz, de nem tudták megfelelő szeretettel körülvenni. A családot a szigorú, erős akaratú, a családtagok mozgását és akaratát korlátozó autoriter apa uralta. A háttérben meghúzódó, alárendelődő szerepet játszó neurotikus alkatú anya ideges-hisztériás tünetekkel reagál férje domináns magatartására. Tamásnak nincs meleg érzelmi kapcsolata egyik szülővel sem, s mivel gyakran nehezől rá a konfliktusoktól terhelt család érzelmi feszültségének csaknem egész súlya, maga is sérült személyiséggé válik.

Bár Tamás valójában tehetséges, szorgalmas, jó fejű gyerek, apja folyton elégedetlen vele, állandóan korholja, kritizálja, eredményeit lebecsüli, erőtlennek, gyámoltalannak, férfiatlannak tartja. Apja állandó elégedetlensége – voltaképpen hideg, elutasító viselkedése – gátolásokat, komplexusokat épít ki a fiatal fiúgyerekben. Gátoltsága, kisebbségi érzése főként társas kapcsolati igényének a kielégítését akadályozza meg, amennyiben nem tud megfelelő barátokra, pajtásokra szert tenni. Apja elvárásainak és követelményeinek megfelelően mások irányában is teljesítményekkel, produkciókkal kívánt elismerést szerezni. Barátságokra is így próbált szert tenni. Makacs igyekvése a kitűnésre, a „tökéletességre”, sokszor destruktív formát öltött: tudásának fitogtatásával, állandó vetélkedéssel kívánt másokkal szemben fölényre szert tenni. Ez a versengő, vetélkedő magatartás a várttal éppen ellenkező hatást váltott ki: ahelyett, hogy kielégíthette volna kapcsolati igényét, sikerült volna barátokra szert tennie, elhúzódó, ellenséges emberek veszik körül. Kisebbségi érzéséből fakadó hatalmaskodása hátráltatta a személye iránti megértés minden formáját, s ez juttatja zátonyra szerelmi kapcsolatát is. Mindig a lány őszinte érzéseit hiányolta, holott elsősorban rá nem volt jellemző az együttműködő magatartás, ő volt az, aki valós érzéseit nem merte kinyilvánítani. Erősen versengő beállítottsága miatt maximális érzelmi nyereségre törekedett a lány rovására, amitől az szükségképpen hűvösebbé, tartózkodóbbá, feszélyezettebbé válik. A versengő beállítottságú személyek sohasem tudják fölmérni partnerük valós szándékait és tényleges érzéseit, ezért olyan viselkedést kényszerítenek rá, amely az ő magatartásukat, elvárásaikat igazolja. Amikor a lány kellemetlennek érezve az állandó próbatételt, zaklatást, mind nagyobb fenntartással fogadta a „rajongást”, Tamás igazoltnak érzi elégedetlenségét; érzékenysége fokozódott, még gyanakvóbbá, összeférhetetlenebbé vált. Ugyanabba a bűvös körbe került, amely társas kapcsolataira mindig is jellemző volt: kisebbségi érzése olyan magatartásra kényszerítette, amelynek hatására „sejtelmek”, „félelmek” mintegy „beigazolódtak”, környezete csakugyan közönyös, barátságtalan, ellenséges lett irányába, ami viszont csak fokozta mások iránti bizalmatlanságát, ellenségességét.

Tamás a szerelem révén próbál kiszakadni ebből a bűvös körből, de a választott lány nehezen viseli el zilaftságát, érzelmi kiegyensúlyozatlanságát, akarnokságát, a túlzott rajongást, a terhes ragaszkodást stb. Úgy is fogalmazhatnánk, hogy Tamás felfokozott – irreálisra duzzasztott – szereteti igényének

nem felelt meg a lány józan természete, mértéktartó viselkedése. Mint minden szerelmes, Tamás is légvárakat épített, amibe a vélt boldogság lakozik. Magyarán: nincs ereje szembenézni a valósággal, magányának, társtalanságának a valós okaival. Az érzelmi szomjúság, a szeretetigény, kapcsolatszükséglet kielégítésének egyedüli útjaként és egyedüli lehetséges módjaként csak ez az idealizált partnerkapcsolat kínálkozik számára, ami – éppen mivel idealizált – eleve magában hordozza a csalódást. S amikor a családás bekövetkezik, az idealizált szerelemhez fűzött remény szertefoszlik, a frusztráció beindítja az önpusztító mechanizmusokat....

Az öngyilkosság egyaránt szólt a szüleinek és a lánynak. Tamás is, mint mindenki, aki ilyen sötét gondolatokat forgat a fejében, nyilvánvalóan azt akarta, hogy halálával a hozzá közelállóknak fájdalmat okozzon. Fájdalmat okozzon az anyjának, aki ellenében gyakran az erőszakos apa oldalára állt, fájdalmat okozzon a fölötte zsarnokoskodó, őt számtalanszor megalázó apjának, s fájdalmat okozzon a lánynak, aki elhagyta, akiben csalódott.

Az öngyilkossággal kapcsolatos kutatásokból ismeretes, hogy az öngyilkosságra készülő egyének halálképe nem azonos a tényleges halálvágygal. Ez a halálkép tele van narcisztikus fantáziával, bosszúszomjival, önsajnálatlaltal, képzelgéssel, misztikummal, irrealitással, amelyek valahogyan „megszépítik”, elfogadhatóvá teszik az áldozat számára a halál gondolatát. A búcsúlevél romantikus banalitásai jelzik Tamás fantáziájában is a „szép halált”.

Minden ember fél a haláltól, csak nem mindenki vallja ezt be magának. Van, aki annyira fél, hogy ez elől a félelem elől menekül a maga választotta „szép halálba”. A pszichológia szempontjából az, aki nagyon bizonygatja, hogy nem lesz öngyilkos soha, épp úgy veszélyben van, mint aki öngyilkossági gondolatainak hangot ad. A szuicid gondolat háritása is, elfogadása is jelzi, hogy az elmúlás fenyegető félelme a személyiség érzemvilágában jelen van, az egyik esetben a történések tudat alatt zajlanak, a másikban a tudat szintjén léteznek. Minél jobban félünk az elmúlástól (amit jelezhet a háritás intenzitása is), annál nagyobb a veszélye annak, hogy balsors esetén belesodródunk egy vállalható „szép halálba”. A szerelem, illetve a szerelmi csalódás kínálja föl ezt legtöbbször az ember számára. Mert a szerelem légvára sok mindennek otthont ad. A választott személy csodálatával, túlértékelésével, idealizálásával takargatjuk sokszor a magunk hiányosságát. A rajongás elfedi saját kapcsolatteremtési nehézségeinket, kisebbségi érzéseinket, önértékelési problémáinkat, társatlanságunkat, az apró dolgokban való rugalmatlanságunkat, túlérzékenységünket, állandó frusztráltságunkat stb. És a szerelem az önmegtévesztés mármára hajtja a vizet abban is, hogy ha választottunk a csodálatnak nem felel meg, szerelmünk tárgyát hibáztatjuk, s nem önmagunkat. Ő a kisszerű, a gyarló, a hűtlen, s nem mi méreteztük túl elvárásainkat nem mi akartunk túl sok bört lehúzni róla.

A szerelem a másként való élés akarásának a kinyilvánítása. De pusztán ennek a váagnak a kinyilvánítása édeskevs ahhoz, hogy életünk – s azon belül saját személyiségünk – meg is változzon. Nem az a baj, hogy a szerelmes „vak”, és nem akarja tudomásul venni az akadályokat. Az a baj, hogy nem tudja elfogadni a másokért való élés, a másokon való segítség, a másokhoz való

tartozás mindennapi kicsinyes formáit, az egymással és egymásért folyó kicsinyes harcot, a lemondásokat, kompromisszumokat. Amíg azonban az ember csak heroikus cselekedetekkel, idealizált kapcsolatokkal próbálja igazolni önmagát, s csak a szerelemtől várja társtalanságának megoldását, addig szükségképpen kiszolgáltatott marad a csalódásoknak.

Az egészséges, harmonikus emberi élet kapcsolatokkal telített. Az egészséges, harmonikus lélek megtalálja a módját annak, hogy megossza érdeklődését és szeretetét másokkal, s egy-két ember érzelmi elfordulása, leválása, sőt szembefordulása révén nem kerül veszélybe élete, nem hullik szét énképe, énlménye, identitása, személyisége... Ami fordítva is áll: minél lazábban integrálódunk mások életébe, minél törekenyebbek, ziláltabbak, foghíjasabbak kapcsolataink, minél kevésbé értékelnek, szeretnek, fogadnak el bennünket mások, annál inkább hajlunk magunk pótolni azt, annál inkább hajlunk önmagunkkal kapcsolatban illúziókra, öngyűlöletre vagy önimádatra.

Tamás öngyilkosságának a titka nem a szerelmi csalódás, hanem az önértékelés súlyos zavara, a másokkal való érzelmi kapcsolatteremtés képtelensége, az ellenséges indulatokká mélyülő sebzettség és sértettség. Más szerelem és más partner sem tudta volna személyiségének ezeket a hiányosságait áthidalni. Tamás személyisége régen rászolgált volna egy önismereti terápiára és önkorrekciós munkára. Édesanyja elmondása szerint ennek a gondolata többször föl is merült, de mivel a család nem akart a fiúból „bolondot csinálni” azzal, hogy pszichológushoz járjon, hamar elvetették ezt a gondolatot. Igaz, a szerelem is alkalmat kínálhat a személyiség átalakítására, önkorrekcióra. Sokszor bármilyen terápiánál jobban. Sajnos a sérült személyiségek esetében a szerelemben rejlő eme terápiás lehetőségekre csak kevésbé lehet számítani. A sérült egyén ugyanis tudattalanul olyan kapcsolatot választ magának, amelyben a régi „játzmákat” játsza újra önigazolást keresve a csalódásokra, jogot a haragra, okot a bosszúra, a megszűnésre, a „szép halálra”.